

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1295

613-84

V-50

1888

6122

ԾԽԱԽՈՏԸ

ԵԻ

ԻԻՐ ՎՆԱՄՆԵՐԸ

ԳՐԵՑ

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ Կ. ՄԵԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

ՇՈՒՇԻ

ան Հայոց Հոգ. Տեսչութեան

1888

613.84

5-50

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Публичная Библиотека
7/II 1922

Имения. Басникийская

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

2010

11003
110283
16715-58

12002

33460-42.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

43

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

Дозволено цензурою 31 Мая 1888 г.

Г. Тифлисъ.

8377

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

Типографія Шумин. Армян. Духовн.

Վիճակագրության Կոմիտե

8381

610
1/17-06

613.84
U-50

պիտ.

Կ. Կ. Մելիք-Շահազադեանց

ԾԻԱԽՈՏ ԹԷ ԹՈՅՆ

Երևանի պատմության համալսարանի թանգարանի հավաքածու

୨୫୩୩ ଓ ୨୫୩୪

համեմատաբար ս. Գրմ. լիճի, Գրմ. լիճ
-ում մյուսի լ. համեմ. քաղաքային գո
տեղի լ. մերձի, Գրմա՝ արձանագրության

Միասխոտի կամ թամբաքուռի գործածութիւնը գնալով աւելի ընդհանրանում, աւելի տարածվում է Կովկասեան բնակիչների և մասնաւորապէս մեր Հայերի մէջ: Զարմանալի է տեսնել թէ ինչպէս այդ ախաին դիւրաւ են թարգմտւում է թէ 12 տարեկան դպրոցի աշակերտը, թէ հրատասարդը և թէ ծերունին, կանայք ևս կարծես չեն ուզում յիտ մնալ այդ նորաձեւութիւնից և մրցում են թէ ծխելով և թէ իբրեւ բռնոթի քաշելով:

Թէ ինչ մի զուարճութիւն են գտում
 ծխողները կամ բռնութաբաշները օրական
 բուականաչափ ծուխ կուլ տալով կամ
 քիթ պռունկ բռնութաթախ անելով՝ այդ
 մինչև այսօր մեզ համար դադանիք մնաց.
 միայն որչափ հետազօտելով տեղեկա-
 ցել ենք, եկել ենք այս եղբակացութեան,
 որ մի դասակարգ ծխում է միայն ժա-
 մանակ սպանելու համար, ինքն էլ խոս-
 տովանելով, որ ոչ մի զուարճութիւն չէ
 գտնում զրա մէջ և բացի զրպանի վնասը՝
 ուրիշ մի օգուտ չունի. մի երկրորդ դա-
 սակարգ նորաձեւութեան անձնատուր ե-
 ղած՝ ծխել է և այլ ևս չէ կարողանում
 ձեռք վերցնել և նրա համար այժմ մի
 կենսական պահանջ է դառել. երրորդ
 դասակարգը՝ որի մէջ մտնում է գլխա-
 ւորապէս երիտասարդութիւնը, ծխում է
 ծխած լինելու համար, որ ընկերից չը
 ընկնէ, ինքն էլ մարդամիջի երեւոյ, վեր-

ջապէս ծխելուն մի առանձին նշանակու-
 թիւն է տալիս, որին իւր խելքն էլ չի
 հասնում և վերջապէս մի չարորդ դա-
 սակարգ առողջապահիկ միջոց է համա-
 լում և յամառարար պնդում իբրեւ թէ
 ծխելը կենտրոնացնում է մտաւոր ուժերը,
 նպաստում մարտօղութեան. կազմուքում
 թուլացած մարմինը և մինչև անդամ բա-
 նաստեղծական ոգի ներշնչում...

Թէ որչափ իրաւացի է ծխողների այս
 ունայն կարծիքը, որչափ օղտակար կամ
 փաստակար է թամբարուի դորձածու-
 թիւնը, այդ կտեսնէ քննիչը որ մեր հե-
 տեւոյ համառօտ տեսութիւնից, որի մեծ
 մասը քաղուած օրէն փոխադրում ենք զօր-
 տոր Ա. Ռիանի¹⁾ և Կաղսնի համալսարանի
 պրօֆէսոր Ի. Մ. Դօգելի²⁾ գրուածներից:

¹⁾ A. Riant, l'alcool et le tabac. Paris 1879.

²⁾ Профес. И. М. Догель Табакъ, какъ при-
 хотъ и несчастіе человѣка. Казань 1886.

Բ.

ԾԽԱԽՈՏԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ծխախոտի բոյսը կամ թամբաքուն [tabacco, tabaccum, табакъ] իրեն անունը ստացել է մի քանիսի կարծիքով Տաբաքո կղզու անունից, միւսների կարծիքով Ամերիկայի Տաբակկո գաւառից։ Այլ Հումբոլդտի ասելով տաբակկո անունը Հայտի կղզու բնակիչները տալիս են ծխամորչին (չիբուխին), որով ծխում են և թէ Սպանացիք այդ անունով ճանաչել են նոյն իսկ բոյսը։ Մեկսիկացիք ծխախոտին պետուն [petun] են ասում, իսկ Լատիններէն անունը նիկոտիանա տաբակում [nicotiana tabacum] առաջացել է Ժան Նիկո Ֆրանսիացի հիւպատոսի անունից, որ առաջին անգամ Փորթուգալիայից Ֆրանսիա ուղարկած է

Թամբաքունի բռնութիւնը Կատարինէ Մեդիչի թագուհու համար։

Թամբաքունի Հայրենիքը Ամերիկան է. պատմութիւնը ասում է 1492 թուին երբ Սպանացիք ոտ դրին Նոր Աշխարհը, զարմացած մնացին տեսնելով որ տեղացիները մի մի սեղանակ բերաններին, մի ծայրն էլ վառ՝ ծխում են։ Կարճ միջոցում իրենք էլ ծխել սովորութիւն արին և վերադարձին այդ բոյսի սերմերը իրենց Հայրենիքը փոխադրեցին, որտեղից հեռահեռ տարածուեցաւ թէ Եւրոպա և թէ Ասիա. այսպէս օրինակ՝ 1560 թուին մուտ է գտնում Ֆրանսիա, 1570-ին Հոլանդա, 1585-ին Անգլիա, 1605-ին Տաճկաստան. 1612 Ռուսաստան, իսկ 1617-ին Հնդկաստան, Չինաստան և ամբողջ արեւելք։

Այժմ ծխախոտը տարածուած է երկրագնդի բոլոր աշխարհներում և ամեն տեղ

ունի իւր երկրպագուները:

Սկզբում ծխախոտին կամ բռնոթուն հրաշագործ գորութիւն էին տալիս. նա այնպիսի մի դեպ էր համարվում, որ բրժկում էր իբրեւ թէ ամեն տեսակ ցաւեր, սակայն զխառնութեան շնորհիւ պարզուեցաւ նրա փնտասկարութիւնը մարդի առողջութեան վերայ և այդ իսկ պատճառաւ հէնց սկզբից ունեցաւ իւր զօրաւոր հակառակորդները, որոնք գատապարտեցին իբրեւ թոյն և պատժական օրէնքով խտաիւ արդիւնցին ծխելը, որ չտարածուի:

Այսպէս Հենրիկոս Բ. սպառնում է մրտաբանահար անել ծխողներին:

Նզիսաբէթ թաղութիւն զբաւել էր տալիս ծխամորճներն ու բռնոթամանները:

Պարսից Ամուրադ շահը բռնոթաբաշների քիթը կտրել էր տալիս, իսկ ծխողների շրթունքը պատռում:

Մոսկուայի եշխանները և թաղաւորները խտաիւ արգելում էին ծխելն ու քաշելը:

Իտալիայում Ուրբանոս Բ. պապը հաղորդութիւնից զրկում էր եկեղեցում բռնոթի քաշողներին և խիչ տալիս նրանց բռնոթամանները, որոնք այն ժամանակ զուտ ոսկուց կամ արծաթից էին շինուած և թանգազին քարերով զարդարած:

Ֆրանսիայում Լուդովիկոս ԺԳ-ի ժամանակ ոստիկանութիւնը հրամանագրել էր, որ բացի զեղալաճառանոցները, ոչ ոք իրաւունք չունենայ ծխախոտ ծախելու:

Տաճիստատնում սկզբները ծխողներին պատժում էին նրանով, որ բիթը ձեղքում էին և ծխամորճը մէջը անցկացրած՝ էշի վերայ նստացնում, մանն ածում, իսկ վերջը մահուան պատիժ սխեցին նշանակել միայն Մահամէդ Դ-ի ժամանակ:

Թոյլաւութիւն եղաւ ծխելու:

Սակայն, չնայելով այդ ամեն խտու-
թիւններին, ծխելու կամ քաշելու ախար
խոր արմատներ ձգեց և զարմանալի ա-
րագութեամբ տարածուեցաւ ամեն տեղ,
ամեն ազգերի մէջ. այնպէս որ 1855
թուին մի վիճակագրի հաշւով երկրագն-
դի վերայ ծխվում էր կէս միլիարդ բուր-
լու ծխախոտ, իսկ 1867-ին այդ թիւը
բարձրացաւ մինչև մի միլիարդի:

Մի ուրիշ վիճակագրութիւն ցոյց է
տալիս, որ երկրագնդի վերայ տարեկան
սպառվում է 17 միլիոն պուդ ծխախոտ
և թէ Անգլիայում տարեկան ինչ դու մա-
րի ցորեն է սպառվում բոլոր բնակիչների
համար, այնքանի ևս ծխախոտ է գնում:

Միայն Փարիզում հաշվում են օրական
500 հազար բուրլու ծախք, մի գումար՝
որով կարելի էր երկու միլիոն ժողովուրդ
կերակրել:

1884 թուականին Ռուսիայում 432
ծխախոտի գործարաններում ստացուել
է մօտ չորս միլիոն պուդ թամբաքու,
որից երեք միլիոն երեք հազարը մա-
խորկա կամ հասարակ ծխախոտ է եղել,
իսկ մնացածը միջին և լաւ տեսակից.
մաքս վճարուած է տէրութեան մօտ
18 միլիոն բուրլի:

Թամբաքու ծխող ազգերի համեմատա-
կան հաշիւը ցոյց է տալիս, որ Աւստրիա-
յում մարդազուի զայիս է մօտ 4 ֆունտ
ծխախոտ, Ֆրանսիայում մօտ 2 ֆունտ,
իսկ Փարիզում 4 $\frac{1}{2}$ ֆունտ. Իտալիա-
յում 1 $\frac{3}{4}$ ֆունտ, Ռուսաստան 40 զօ-
լօտնիկ (մսխալ):

Մի Ֆրանսիացին, ասում է Շվալիէն,
ծխում է այնքան, որքան մի ուռւ, եր-
կու անգամ աւելի քան մի իտալացի, երեք
անգամ քիչ քան գերմանացին կամ հոլանդա-
ցին, չորս անգամ պակաս քան մի բելձիքացի:

րին տեսակ ծխախոտի համար, ապա քաղում ֆազգածները:

Քաղից յետոյ մաքրում, ջուլջուլում են, յիսում կամ հարիւր հատը միասին թելն անցկացնում և բացօթեայ տեղ կախում որ չորանան: Չորանալուց յետոյ ծախում են գործարաններում կամ ուր որ թամբաբուրի մեղափառ է, այսինքն միայն տեղութեան իրաւունքի տակն է ծխախոտի վաճառումը՝ դրա համար յատկացրած հաստատութեան յանձնում:

Գործարանը հասնելուց յետոյ տեսակների են բաժանում, այն է սիգարի, պապիրոսի, մախորկի և բոնոթու համար և այդ ևս բաժանում լաւ միջակ ու վատի. այնուհետեւ դրանց ազաջուր են սրսկում, լուանում և մեքենաների միջոցաւ կտրատում ու մի ամառաւոր պահում դարսուած, որ խմորուի:

Սիգար, պապիրոս ու բոնոթի շէնելու

համար պահանջին գործողութիւններ են կատարվում և ամեն գործարան ունի իւր յատուկ ձեւերը:

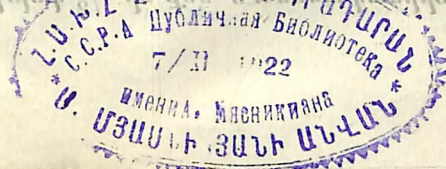
Պէտք է տեսնել որ վաճառականութեան մէջ քիչ չեն և կեղծ ծխախոտները՝ շատ ծառերի և բոյսերի տերեւ, ինչպէս կաղամբի, ճակնդեղի, կարտուփի և այլոց՝ ներկուած թամբաբուրի մէջ թրջոց դրած խառն են իսկականի հետ:

Չնայելով որ թամբաբուրն լուանում են և թողնում որ խմորուի (брожение), որի նպատակն է նիկոտինի մի մասը պակասացնել, այնու ամենայնիւ այդ թոյնից դեռ բաւականաչափ մնում է ծխախոտի մէջ. այնպէս որ՝

Ցրանախական ծխախոտը պարունակում է իւր մէջ նիկոտին . . . 6—8 100-ին

Վիրգինեային . . . 7 . . .

Կինտուկին . . . 6 . . .

85-51791/16715-53
1003/10923/1682017

Մարիլանդին $2\frac{1}{3}$ 100-ին
Հաւանին 2 . . . —

Առհասարակ բարձր տեսակներին մէջ
աւելի քիչ է նիկոտինը քան ստորին տե-
սակներում:

Բացի նիկոտինից, ծխախոտի տերեւը
պարունակում է իրեն մէջ նիկոտեա-
նին կամ ֆարի տեսքով, ամմիակի, կա-
լի, նատրի, կիր, մագնիսի և երկաթ,
ծծմբային, աղային, բնածխային,
փոսփորի, քացախի և այլ թթուու-
ներ. իսկ իրեն ծխի մէջ բացի վերո-
յիշեալները և հետեւեալ կատարել թոյ-
ները, այն է՝ սինիլի թթու, ած-
խային թթու, ֆէնօլ և կրէա-
լօս:

Թէ նիկոտինը արդարեւ վտանգաւոր
թոյն է, այդ ցոյց են տալիս հարիւրա-
ւոր փորձերը կենդանիների վերայ. այս-
պէս օրինակ տեսնում ենք որ $\frac{1}{2}$ կաթիլը

բաւական է զամբու շունը, աղուէսը, կամ
կատուն սպանելու համար, 1—2 կաթիլը
ձին և կովը. թուշունները նիկոտինից
ջղաձգութեան են ենթարկվում ու մեռ-
նում իսկոյն, գորտերի շնչառութիւնը
իսկոյն կարվում է երբ նիկոտինի կաթիլի
 $\frac{1}{100}$ մասը անգամ անցնում ենք նրա կա-
շու սակը. մի շիշ ջրի մէջ մի կաթիլ
նիկոտինը հերիք է, որ ձկան մի քանի
րոպէից մեռցնէ:

Կարծիք չկայ, որ ծխախոտը իրեն մէջ
նիկոտին պարունակելով իւր սպանիչ
ազդեցութիւնը անում է, թէև աննկա-
տելի կերպով, նաև մարդի վերայ, որև
հաստատուած է գիտնականների հետազո-
տութեամբ և նրանց փորձերով:

ՆԱԿԱՆԻՆԻ ՆԵՐՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐԿԻՆԻ

ԿԱԶՄՈՒՍԾՔԻ ՎԵՐԱՅՑ:

Նիկոտինը իբրև թոյն ներդործում է զլիաւորապէս զլիս ուղեղի, մէջքի ծուծի և նեարդերի վերայ:

Նիկոտինով մի աստիճան թունաւորուած մարդի զուրը սկսում է ցաւեր ուրաջաւ դարձնել թուլանալ, վերան քրտնալուծիւն դարձնել տեսողութիւնը և լսողութիւնը նուազել: աստիկ եղած ժամանակը մարդ կորցնում է գիտակցութիւնը, ուղեղ շարժուածքը, սեռական նում կամ կործում շնչառութիւնը և վերջապէս ջղաձգութեան երթարկում:

Նիկոտինի մի փոքր քանակութիւնը մարդի շողերը (լորձուները) թափել է

տալիս, պատահում է և բնդհակառակը, որ շնչական դործարանի մասնիկներից շատ քիչ է լորձուներ դուրս դալիս որից և ծխողի ճայնը խոզում է, շնչափողը կոշտանում, շուտ շուտ հազում, կուրծքի ցաւ զգում ծխելուց՝ պատահում է մինչև անգամ արիւնհոսութիւն, ուստի և բժիշկները խորհուրդ են տեսնում, որ թոքախտով հիւանդները և տաճարակ թուլակող մարդիկ ամենեկին չծխեն: Եւ Կառմարտում է այլ ծխելուց ոչ միայն կարող է կոկորդի բորբոքումն առաջանալ այլ և լորձաթորանքով փսանալ: Եւ որքան մի քանակ է որ բերանից և թէ ստամոքսից լորձուներ է դուրս դալիս, որ խառնուելով կերակրին, նրան գիւրամարս է շինում: Ծխողներից լորձուները կամ չափազանց է դուրս դալիս և կամ նուազ, երկու դէպքումն էլ քի մնաս առողջու-

Թեան մարդի տխորժակը թուլանում է, առաւօտները սիրտը խառնում ու թափում: Կրան ենթարկուած են մանաւանդ առանց այդ էլ ստամոքսը խանգարուածները:

Փր. Տիգմանը հաստատում է որ չափազանց թունդ ծխախոտ կամ սիգար ծխելուց սովարաբար առաջանում է բերանի, կաթիկի, կոկորդի և շնչափողի լորձնաթաղանթի բորբոքումն:

Գիտուած է, որ ծխախոտը թուլացնում է և աչքի տեսողութիւնը. աչքացաւ պատճառում, մինչև անգամ կուրտցնում: Նա զրդուում է սրտի բաբախումը և կամ թուլացնում, որով և հեռեում է արեան շրջանադարձութեան խանգարումն:

Նիկոտինով թունաւորուածի շնչառութիւնը սկզբում արագ է լինում, ապա դանդաղանում է և վերջապէս կտրվում:

Եթէ մի րոպէ աչքի տաջ ունենանք, որ ծխախոտի ծխի մէջ զանկում են և այս վտանգաւոր թոյները—Ֆէնոլ, ամմեակ, սինիլի թթու, այն ժամանակ հասկանալի է թէ ինչ փորձանքի է մատնում իրեն ծխախոտ ծխողը, մանաւանդ որոնք սովորութիւն ունեն ծուխը կուլ տալու:

Ծխախոտը գործ են ածում ծխելու, իբրև բռնութի քաշելու և ծամելու համար. կարծիք չկայ, որ նրա տուած վնասն էլ կախումն ունի դրանց գործածութեան եղանակից և քանակութիւնից և ծխախոտի թնդութիւնից:

ա. Ծխելու համար գործ են ածում սիգարը՝ այն է ծխախոտի զլանակը, պապիրոսը՝ կտրատած թամբաքուն թղթի փաթեթի մէջ և կամ լոկ թամբաքուն՝ ծխամորչի համար:

Սրանց մէջ ընտրելին կարելի է համարել երկտր կոթով ծխամորչը ուր ծուխը

ստառում է և կազմութիւնը շատ ու քիչ փոխում մանաւանդ փոխարկվում է ծուխը նարդիէի մէջ, երբ անց է կենում ջրից:

Միգար ծխողը աւելի նիկոտին է ներս ընդունում քան պապիրոս կամ չիբուխ քաշողը, ինչի որ նա թէ ծխում է թէ ծծում:

Միգարը, պապիրոսը և կարճ կոթով չիբուխը փչացնում են և ատամների է մալը ու սևացնում:

Չիբուխը կարող է շրթունքների վերայ վտանգաւոր ուռուցներ առաջացնել և ատամները մաշել ու ցաւ պատճառել:

Բ. Բ. Ն. Օ. Թ. ի ն, որի պատրաստութեան մէջ մտնում են և շատ նիւթեր կեղծելու համար, զրգում է ջրերը, փռշատ տալիս, քթից և աչքերից ջրեր թափեցնում և պակսեցնում կամ փչացնում հոտառութեան զգայարանը:

Մի քանի ազահ քաշողների բռնութիւն

քթով խմելուց, քթի մազասի հետ մի մասը կուլ է գնում ստամոքսը, ուր նիկոտինը լուծուելով տարածվում է մարմնի մէջ և ներգործուի ուղեղի և արեան շրջանադարձութեան վերայ: Բացի այդ բռնութաքաշներից մի անսխորժ հոտ է փչում, նրանց շրերը միշտ թամբաքուով կասես ողողւած են, կուրծքը գեղնուած, բեխերը ներկուած և քթածակերից բռնութու խմորուած փշրտանքներ կախ, որ տեսնողին զղտանք և տհաճութիւն է պատճառում:

Գ. Թ. մ. բ. ա. ք. ու են ծ. մ. Լ. ու ս. փ. ու լ. ու թ. ի ն, որ տարածուած է զխաւորալատէս նաւաստիների մէջ, ինչի որ արգելվում է նաւի այս կամ այն մասում ծխել, ամենքից վտանգաւորն է, ծամելուց բորբոքումն է պատճառում բերանում, զրգում է լորձնական ջրերը, լորձուք թափել տալիս, որից առաջանում է ստա-

մոքսի ցաւ. և մարմնի նիհարիլը խակ
թամբաքուլի կուլ գնալով սիրա է խառ-
նում, ցնցում, ուշաթափութիւն, կա-
թում և մինչև անգամ մահ պատճա-
ռում:

Սանդոլ բանաստեղծը վախճանուած է
մի բաժակ զինուոց, որի մէջ լուծուած
է եղել թամբաքուն:

Պատմում են երեք երեխայի մի օրում
վախճանուելը, մի ինչ որ հիւանդութեան
համար նրանց գլուխը թամբաքաջով
լուանալուց:

Եթէ այս ամենի վերայ աւելացնենք
որ ծխողները մեծ մասամբ զործ են ա-
ծում և թունդ խմիչքներ, հասկանալի
կըլինի ուրեմն թէ որչափ աւելի քնաս է
կրում մարդի կազմուածքը, մանաւանդ
եթէ զործածողը գեռահաս է, թոյլ է:

Բաղմաթիւ օրինակներով հաստատու-
ած է որ 9—15 տարեկան ծխող երեխա-

ների մարտողութիւնը գրեթէ միշտ խան-
գարուած է միաքը բթացած և իրենք
հակումն ունին դէպի թունդ խմիչքները:

Վիճակագրական տեղեկութիւնները
ցոյց են տալիս, որ ծխող աշակերտների
մտաւոր ընդունակութիւնը աւելի նուազ
է քան չծխողներին և թէ թամբաքուլի
զործածութեան հետ աւելանում է և
խելագարների թիւը:

Ե.

ՄԻԱԽՈՏԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԵՏԻՑ:

Ծխախոտի մշակութիւնը գիւղատնա-
տութեան մէջ կարելի է առաջին շա-
հաւէտ ճիւղը համարել: Նայելով
նրա մշակութեան ծախքերին՝ որ Խրիմի
մէջ հասնում է գեսետաինին 700—1000
րուբլի և արդիւնքին՝ 900—1500 րուբ.

բիշ արդիւնք է 200—500 թուր, նեղ
զրպանի համար. սակայն երբ համեմա-
տելու լինինք այդ օգուտը թէ նրա մե-
շակոյի և թէ տէրութեան ստացած
մաքսի այն վնասի հետ՝ որ կրօւմ է
հասարակութիւնը, կհամարուինք, որ փո-
խաւք աւելի մեծ է, քան կարծուած
օգուտը:

Արդարեւ նայեցէք թէ ծխախոտի մե-
շակութիւնը որչափ ընտիր հող է խլում
երկրագործի ձեռքից, որի համար ցորե-
նի և այլ հացաբոյսերի մշակութիւնը
աւելի նշանակութիւն ունէր. Բանի՛ք քա-
նի աշխատող ձեռքեր զրադուած են
դորձարաններում և ամբողջ օրը նիկո-
տինով ապականուած օդ են ծծում:
որից և անգողար զլիսացաւ, փորձուաւ
են ունենում, թաշում է երեսի զոյնը,
մաշվում են և փողածհաս ծերանում:
Որչափ մեծ ծախք է նստում խեղճ ու

անանկ ընտանիքներին երբ նրա անգամ-
նելի մէջ մի քանի ծխողներ կան: Իրա-
ւացի է մի թէ՛ որ ծխանկներ տաւմ է
ծխելու ախար աւելի թանկ է նստում,
քան չորս երեխայի կրթութիւն տալը:

Մի թէ ցաւալի է տեսնել, որ մարդիկ
խելեց փրկանքնական զուարճութեան
համար ամբողջ տարին թոքերին անընդ-
հատ անունք են տալիս մաքուր օդի փո-
խարէն, ծխախոտի ծուխը, որը ինչպէս
սեպիք մարմնի կազմակերպութեան վը-
նասելուն հետ, անարեւան զուա կորուստ
ունի զառիւն զաստիարակը 20—50 թուր-
քի միջին դասակարգը 50—100 թուրքի,
խոյլ բարձր դասակարգը 100—200 և
աւելի թուրքիներ:

Արջապէս պէտք է յիշել, որ անբնի
քանիւ քանի գիւղեր ու քաղաքներ են
զոհ գնում հրդեհների, որոնց պատճառը
մեծ մասամբ ծխախոտն է, որով և հա-

զարաւոր անձինք զընկուծ են իրենց բո-
լոր կարողութիւնից և զոնէ զուռն
ընկնելով ողորմութիւն խնդրում:

2.

ԹԵՐ ՆԻ ԴԷՄ ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ ԾԽԱԽՈՏԻ ՄԱՍԻՆ:

Թէ արդարեւ ծխախոտը մի անբնական
զուարճութիւն է, որի դէմ ապստամբ-
վում է թէ մարդի առողջ դատողու-
թիւնը և թէ նոյն իսկ ստամոքսն ու
ջղերը, այդ բոլորովին պարզ է, եթէ
աչքի առաջ ունենանք նրա ներգործու-
թիւնը հենց առաջին անգամ սկսողի
վերայ:

Թիշում եմ թէ ինչպէս մի օր տանից
սուս ու փուս մի ծխախոտ թուցրի ու
քաշուելով մեր պարտիզն մի անկիւնը
սրտատրոփ վառեցի ու մի առանձին ա-

խորժակով ծծելով մինչև կեսը հասցրի:
Մի քանի րոպէից աչքերս սեւացին, գը-
լուխս պառչաւ եկաւ, բերանիս ջուրը
սկսեց վազել և ես թուլացած ընկայ
գեանին, մի գողգոզոց ընկնելով ամբողջ
մարմինս. կէս ժամից հազել ուչքի եկի,
ոտքով արորեցի անիծեալ ծխախոտի կը-
տորը և այն օրից ուխտեցի այլ ևս չը
մօտենալ նրան:

Նս չեմ կարծում որ ամեն մի սկսող
զզուանքով ընդունած չլինի այդ ա-
տանի բուրվառը և միայն մեծե-
րի օրինակից խրախուսուած՝ մտափա-
ռութեամբ առաջ տարած այդ ախար:
մի ախա՝ որից այլ ևս պլծում չկայ,
ինչպէս խոստովանում են հաստատակա-
մութիւն չունեցող անձինք:

Թէ ունակութիւն արած ծխողների
վեջակը որչափ ծանրանում է, ինչ նե-
ղութիւններ են կրում, երբ թամբաքուն

պակասում է ինչ, զոհաբերութիւններ
չէին անել մի փոքր մախոբիկի համար,
ամենքը շատ բան լսած ու տեսած կը
լինին: Բաւական է ասել որ նրանք չեն
մարսում կերածը առանց ծխելու, ձեռքը
բանի չէ դալիս առանց ծխելու, չեն քը-
նում, չեն լարլթնում առանց ծխելու,
մի խօսքով կատարեալ ստրուկ են ծխա-
խոտի թմրեցուցիչ ազդեցութեան, որ
կաշկանդում է մտածողութիւնը, ցնցում
ուշադրութիւնը և թուլացնում յիշողու-
թիւնը:

Պատմում են որ մի օր Տուլժոնից բե-
րուած քրէական յանցաւորների մի
խումբ Աիօնի բանտերից մէկում պիտի
տեղաւորէին. զրանք եկել էին քաղցած,
ծարաւ, յոգնած, ոտները շղթայակապ, շո-
գեկառքից դուրս դալուց ամենեւին չէին
մտածում հացի, զինու, հանդատութեան
վերայ, այլ որ իրենց մի քիչ ծխելու

թամբաքի տան:

Բալզաքն ասում է. «հացի և թամբա-
քուի ընտրութեան մէջ, ծխողը միշտ
նախապատւում է երկրորդը»:

Այսպէս հանքերի գետնափորերում մի
քանի օրերով կենդանի թաղուածները
չեն տրանջացել հացի ու ջրի նեղու-
թեան համար, այլ թամբաքուի: Թամբա-
քուի պակասութիւնից մեզ պատահել է
տեսնել թէ ինչպէս մշակները ծառի չոր
տերեւները ձեռքում փշրելով լցրել են
չեբուխները քաշել և թէ ալեկոծու-
թիւնից ազատուած ծովագնացները ինչ-
պէս ամենից առաջ թամբաքուի վերայ
են ընկել:

Այժմ հարցնենք ի՞նչ բան է օգնել և
այժմ օգնում է ծխելու ախտի տարա-
ծուելուն: Արդեօք նա բույժական հաջոյք
չէ, նա մօղայի պէս մի բան չէ, որին
անգիտակցաբար հետեւում է մարդ:

Արդեօք ծխելը, քաշելը, կամ ծամելը այնպիսի մի կտրիք է՝ կամ մի տեսակ զուարճութիւն, որին անկարելի է ուրիշ բան փոխարինել: Կարելի է ծխախոտը մարդին հոգեկան հաճոյք է պատճառում, ինչպէս երաժշտութիւնը ու գեղարուեստը:

Այնչապէս զուցէ ծխախոտը ծառայում է իբրեւ զեղ, որի օգնութեամբ մարդ թեթեւցում է իւր ցաւը կամ հիւսանդութեան առաջը առնում:

Եթէ որ ծխելը միայն ժամանակաւոր հաճոյք պատճառող լինէր, ինչպէս երբեմն մարդկանց պարիկ ու կեղծամ գնելը կամ կանանց կրիւնօղինն ու յաճախակի փոխուող մօզաները, վաղուց արդէն թողութեամբ պիտի լինէր, և ծխելը բայց ընդհակառակը տեսնում ենք որ գնալով աւելի է տարածվում և քարերով զոյտութիւնը պահպանում, ուրեմն պիտի հե-

տեցնել որ ծխելու ակտը ուրիշ հիմն ունի:

Սչքի առաջ ունենալով, որ բոլոր նրշանաւոր ազգերը ծխախոտը կամ ծխում են կամ քաշում և կամ ծամում, պէտք է հետեցնել որ նա զուցէ հոտոտելիքի և ճաշակելիքի համար համով հոտով մի բան է ներկայացնում:

Թէև ասում են ճաշակի համար չը պէտք է վիճել, այնուամենայնիւ հազիւ թէ գտնուի մէկը, որ հաստատէ թէ մարդս այն պատճառաւ է ծխում կամ ծամում, որովհետև նա շաքարի կամ դրա նման մի բանի համ ունի, որ հաճիլի է ճաշակելիաց: Սոյնպէս չէ կարելի պնդել թէ նա մի առանձին անուշահոտութիւն ունի և այդ է եղել տարածուելու պատճառը:

Սյօօր բազմաթիւ հոտաւէտ իւղեր են պատրաստում, բայց և ոչ մինը նրանցից

այնպէս յայտնի չէ, այնպէս տարածուած չէ, ինչպէս ծխախոտը. դեռ թողնենք, որ ծխախոտի ծուկը չծխողներին համար անտանելի է և շատերին զխացաւ է պատճառում և սիրտ թափել տալիս:

Արդեօք մարդ ծխելու, քաշելու կամ ծամելու մէջ մի հոգեկան զուարճութիւն չէ՞ գտնում, որ ազդում է և տեսութեան զգայարանի վերայ:

Շատերը պատահած կլինին թէ ինչպէս մի քանի ծխողներ բերանից ծուխ են գուրս թողում կամ զանազան մեծութեամբ օղակներ շինում և իրենք հետեւելով այդ ոլոր մոլոր շերտերով սլացող ծխին, մոռանում են իրենց, մոռանում շրջապատողները և մտքով երազական աշխարհը փոխադրվում...

Սակայն հազիւ թէ գտնուի մէկը, որ ապացուցանէ թէ ծխելը, ծամելը կամ

բռնոթի քաշելը մի հաճելի տեսարան է ներկայացնում:

Նրեակայեցէք մի այսպիսի պատկեր. սրճանոցում կամ ժողովասեղում բաղնութեան մի մասը, լուռ ու մուկ նրստած ծամում է թամբաբուն ու թքոտում, միւսները բերանից կամ քթից անդադար ծխի քուլաներ են թողնում, և վերջապէս մի մասն էլ բռնոթին խռրնչոցով վեր է քաշում ու փռչտում: Վարժում ենք որ ամեն մէկը կհամաձայնէ, որ այսպիսի պատկերը շատ քիչ գրւաւիչ է:

Վերջապէս ծխախոտը այն միջոցներից մինը չէ՞, որին մարդ դիմում է անգիտակցաբար հիւանդութիւնը բուժելու մտքով: Կամ իրաւացի չէ՞, որ ասում են ծխախոտը կոտրում է մարդի քաղցածութիւնը և ծարուր:

Ոմանք ենթադրում են որ ծխախոտի

ծամելը ազատում է նաւաստիներին ծովային ճանապարհորդութեան ժամանակ ցինդ ասուած հիւանդութիւնից, բայց վերջը ապացուցուեցաւ որ շատ փոքր է նրա կատարած դերը և թէ ծամելը զլսաւորապէս թմրեցնում, զբաղեցնում է նրանց մի տեսակի որ չձանձրանան:

Առաջներում կարծում էին որ ծխախոտը առողջարար մի դեղ է բոլոր ցաւերի դէմ:

Էռման հաստատում է, որ Աստեակները մոխրախառն բռնոթին հոտ են առնում երեսները սաստիկ ցրտից պաշտպանելու համար:

Ճանապարհորդների տակով Մեկսիկայի հին բնակիչները գործ էին ածում ծխախոտը իբրեւ պատմնացաւի դեղ. ումանք համարում են օձի կծելուն դեղթափ, այբք զլնացաւի, թանջի, աղիքնե-

րի շարժողութիւնը արագացնելու մի վիճոց:

Բայց այժմ հաստատուած է, որ ծխախոտը իբրեւ դեղ աւելի փնաս է բերում քան օդուա, ուստի և բժշկականութեան մէջ բոլորովին թողնուած է և բւրիշ անփնաս միջոցներ փոխարինած:

Ոչ պակաս անհեթեթ է և այն կարծիքը որ ասում են թէ ծխախոտը կտարում է մարդի քաղցածութիւնը և ծաւալաւ: Յայտնի է որ նա ոչ սննդարար զօրութիւն ունի իւր մէջ և ոչ էլ զովացուցիչ, այլ խանգարելով սասանքսի գործողութիւնը՝ կապում է ուտելու ախորժակը ի փնաս առողջութեան և ընդհակառակն չորացնելով կոկորդը աւելի ծարաւացնում:

Սակայն այս ամենը չեն պարզում ծխախոտ գործ ածելու շարժառիթը: Հարցրէք ծխողներին թէ ինչու էք

Ծխում, նրանք էլ ձեզ մի զրահան պատասխան չեն տար, կասեն որ ծխում են, որովհետև ոչ միայն դուր է գալիս իրենց, այլ և անհրաժեշտ մի կարիք է և թէ իրենք հետևել են ուրիշների օրինակին և այժմ սովորում թիւն է դառնել:

Ծիշտ է, ծխախոտը սկզբում չնայելով որ տհաճութիւն է պատճառում, սակայն այդ բաւական է, որ մարդ նորից կրկնէ այդ փորձը աւամայից և վերջը բոլորովին գերի դառնայ նրան:

Ծխելու անհրաժեշտութիւնը կայանում է նրա մէջ, որ ծխախոտը ծխելու, քաշելու կամ ծամելու ժամանակ ազդում է քթի, բերանի կամ շնչափողի նեարդերի վերայ և զրգում նրանց:

Մարդ քանի յաճախ է այգալիսի զըրզըմանը դիմում, այնքան նա աւելի է պահանջ դառնում Ծխողը անգիտակ-

ցաբար կարիք է զգում ծխելու նրա համար, որ նա նորից զրգուելով նեարդերը իրեն աւելի աշխոյժ, աւելի ոյժ է տալիս սովորական աշխատութիւնը շարունակելու:

Սյգպէս առժամանակ շարունակելով նեարդերը կորցնում են իրենց բնական ուժը, խանգարվում ու թուլանում, ուստի նորից զրգուելու համար պէտքէ լինում աւելի զօրեղ միջոց գործ գնել: Ահա թէ ինչու սկզբում օրը երկու երեք անգամ ծխողը մի քանի ժամանակից յետոյ տրագաղցնում է ծխելու և վերջը թունդ թամբաքու գործ ածում: Ահա թէ ինչու շատերը պապիրոսը կամ սիգարը մէկ մէկու ետեւից փռում և բերաններից քուց չեն թողնում և վերջապէս թունդ թամբաքուի զրգումանն էլ չբաւականացած թունդ խմիչքների դիմում, որ այժմ աւելի մեծ ուժով կարողանայ նեարդերը

զրգուել թամբաքուի բայ թողած դա-
տարկութիւնը լցնել:

Ծխախոտի տուած վնասները յիշելուց
յեապ մէջ բերենք և Մոնթեսքիոյի կար-
ծիքը. Ամեն դար, ասում է այդ հռչա-
կաւոր հեղինակը, ունի ինչպէս իւր սո-
վորութիւնները, նոյնպէս և իւր դժու-
թիւնները, որից ոչ մի ժողովուրդ չէ
կարողանում ազատ մնալ: Միթէ՞ յիշուի
դժութիւն, վարքի ապականութիւն չէ
աեսնել ամբողջովին մի ժողովուրդ, մի
հասարակութիւն, մի ընտանիք թողած
հայրական օջախը, կուրօրէն վազում է
դէպի մի սպանիչ, մի դուռնան թոյն,
մի թոյն՝ որ միւկնոյն ժամանակ հարուա-
ծում է թէ առողջութեան, թէ ընդու-
նակութեան, թէ նիւթականին, թէ մար-
դի ֆիզիքական և բարոյական վիճակին,
մինչև անգամ մի ազգի քաղաքական դո-
յութեան: Եւ միթէ բոլոր դժութիւն-

ների մէջ ամենալատը չէ այդ, որ քա-
ղում տանում է իրեն հետ մի այդ դէպի
ինքնասպանութիւն այդ թոյնից:

Ե.

ԾԽԵԼՈՒ ԱՌԱՋՆ ԱՌՆԵԼԸ.

Բաւական չէ որ մարդ միայն գիտենայ
ծխելու վնասակարութիւնը, պէտք է նա
աշխատէ և վնասի առաջն առնելը Պատ-
ժական օրէնքները, ինչպէս ասացինք, զը-
րեթէ օգուտ չբերին, ինչու որ արգելե-
լով անկարելի է որ ծխելու, բռնոթի
քաշելու կամ ծամելու ախտը քչանայ.
աէրութեան աջակցութեան հետ հար-
կաւոր է և հասարակութեան օգնութիւնը
մատաղ սերնդին որ առաջ հասկացնելու
ծխելու վնասակարութիւնը և ցոյց տա-
լու թէ ինչ բանի մէջ է կայանում մարդիս
խնկական բաղդաւորութիւնը, բաւականու-

Թիւնն ու թշուառութիւնը: Իսկ զրա համար հարկաւոր է մտաւոր լոյս, կրթութիւն և բարոյական դաստիարակութիւն:

Արտասահմանում ծխախոտի չափազանց գործածութեան առաջն առնելու համար բացի մի շարք բժիշկների, դիտնականների դրուածներէից կան և հակածիտոցների ընկերութիւններ ամեն մեծ քաղաքում:

Նշանաւոր է Փարիզի մէջ Թրանսիական ընկերութիւնը Թամբաքուի չարն դործ դնողների դէմ 1868 թ. հիմնուած:

Այդ ընկերութեան շրջաբերականի մէջ տուած է. պիտութիւնը և փորձը ցոյց է տուած, որ ծխախոտի գործածութիւնը Ժողովրդի առողջութեան վերայ վատ ներդործութիւն է անում: այսօր հաստատուած է որ խեղի տկարութիւնը, առհասարակ կաթուածները, շրթուները

բերանի և ստամոքսի պալարները, մարտորութեան խանգարումը, աչքի տկարութիւնը և այլ հիւանդութիւններ Թամբաքուի գործածելուն հետ համընթաց աւելանում են:

Նոյնպէս հաստատուած է, որ Թամբաքուի գործածելը թուլացնում է ընտանեկան և ընկերական կապերը և հարուածում հասարակութեան բարոյականութիւնը:

Փարիզի ճեմարանի անդամ դոքտոր Ժոլին մէջ բերելով Թամբաքուի տուած վնասները, գովութեամբ խօսում է վերը յիշած Ընկերութեան գործունէութեան մասին և ստում: Այսպիսի մի թշուառութեան դէմ մարառելու համար բժիշկներից, առողջապահութեան հսկողներից և մարդասէրներից կազմուած է մի մասնախումբ, որի նպատակն է ամեն դասակարգի, ամեն հասակի անձանց, մանա-

ւանդ երիտասարդութեան պոռնիկներ
թամբաքուի գործածելու վտանգների
դէմ:

Ամբողջ աշխարհը, ասում է նա, հետա-
քրքրուած է այդ Բնկերութեան յաջողու-
թեան վերայ—Թէ ծխողները՝ որ մի ամօ-
թալի կարիք են ստեղծել և վնասում իրենց
առողջութիւնը, Թէ չծխողները՝ որնեղփում
են թամբաքուի հոտից, Թէ հարուստը՝ որ
իւր պարսպ ժամերը նուիրել է մի
գժուար ու անդիմադրելի սովորութեան,
Թէ մշակը՝ որ ծխելու և խմելու համար
շատ անգամ զրկում է իւր կնոջ, իւր երե-
խաներին կարեւոր բաներից, Թէ աղքատը՝
որ վրդովում է երբ իւր այդ ակախն չէ կա-
րողանում բուականութիւն տալ, Թէ ըն-
տանիքի մայրը՝ որ կսկծում է տեսնելով իւր
որդուն անձնատուր եղած շուայրութեան
և դադարկապորտութեան և Թէ երիտա-
սարդ նորահասը՝ որ իւր միակ բաղ-

ձանքից, այն է ամուսնանալուց յետոյ,
սրտամաշ նայում է Թէ ինչպէս իւր
կենսքի ընկերը թողած հարսնութեան
առաջաստը, քաշվում է ծխելու սենեակը
կամ մի այլ անկիւն այդ անպիտան խոտը
ծխելու:

Փարիզի Բնկերութիւնը քաջալերու-
թիւն զանելով ամեն կողմից, տուած է և
տալիս է հասարակութեան մեծամեծ օ-
գուսններ Թէ իւր ժողովներով և Թէ բերա-
նացի ու զրաւոր խորհուրդներով:

Յանկալի էր որ մեզանում ևս կարեւոր
ուշադրութիւն դարձնէին այս կենսական
խնդրի վերայ և կազմուէր քաղաքներում
և մեն դասակարգերից «**ՉԾԽՈՂՆԵՐԻ ԸՆ-
ԿԵՐՈՒԹԻՒՆ**», որի նպատակը լինէր ծը-
լախտախ չափազանց ապրածման առաջը
առնել, չծխողների թիւը հետզհետէ շա-
տացնել և դրանցից ստացած մասնաւոր
տուրքով՝ ժողովրդական գրքերի հրատա-

ըսկովթեան հպատակել կամ մի այլ օգ-
տակար հպատակի ճառալուծել:

Մենք համոզուած ենք, որ «ԶԺՆՈՂ-
ՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ» մեծ յաջողու-
թիւն կարող է ունենալ եթէ հասա-
տակամութեամբ այս բանին ձեռնամուկ
լինի:

Եթէ ամէն մի քաղաքում 100 – 200 հոգի չծխողներ դանուին կամ ծխողներ, որոնք իրենց առողջութեան խնայելով՝ նուազեցնէին ծխելէք պապիրոսների քանակութիւնը և օրական 15—20 պապիրոսի փոխարէն 10—15ը ծխէին և այդ 5-ի գինը—2 կոպէկը «ՉԽՈՐՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ» տային, արգարև ընկեալութիւնը իւրաքանչիւր տարի կունենար 730—1460 ռ. մի գումար, որով կկարողանար շատ թշուառների արտասուքը սրբել, շատ որբերի ու անանկների խնամատարը լինել:

Յուսով հեք որ մեր առաջարկու թիւնը
մի արձագանք կգտնէ թէ ծխողների և
թէ չծխողների մէջ և ծխելու չարիքը
կփոխարինուի այնպիսի մի բարինպատակ
գործի, որ վայել է՝ ամեն մի ազնիւ ու
պարտաճանաչ քաղաքացու:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0071745

ПУБЛИЧНАЯ БИБЛИОТЕКА
 7/11 1922
 Имен. М. Мясникова
 ИЗДАТЕЛЬСТВО

